

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Blanka Kalvodová

Spisovatel Josef Uher (1880-1908)

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím literatury uvedené v seznamu dané práce.

V Olomouci 2021

.....

podpis

Poděkování patří především vedoucímu mé bakalářské práce, panu Mgr. Danielu Jakubíčkovi, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a připomínky. Také děkuji své rodině a přátelům, kteří mi byli oporou po celou dobu studia.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1. OSOBNOST A ŽIVOT SPISOVATELE JOSEFA UHRA	6
2. KLASIFIKACE A STRATIFIKACE DÍLA JOSEFA UHRA.....	11
2.1. Knižní vydání	13
2.2. Zařazení do literatury	15
3. ANALÝZA A INTERPRETACE VYBRANÝCH MOTIVŮ A TÉMAT V DÍLE JOSEFA UHRA.....	19
3.1. Vesnice, venkovský život a lid.....	19
3.1.1. Bohatí a chudí.....	19
3.1.2. Ženské postavy	20
3.1.3. Veřejné mínění	21
3.1.4. Náboženství a lidé	22
3.1.5. Lidé odkázáni na pomoc druhých.....	22
3.2. Dětství a dospívání.....	24
3.3. Smrt.....	27
3.3.1. Představa o posmrtném životě.....	27
3.3.2. Vykoupení	28
3.3.3. Pomsta	29
ZÁVĚR.....	30
SEZNAM PRIMÁRNÍ A SEKUNDÁRNÍ LITERATURY	31

ÚVOD

„Nač se přetvařovat. Pišu většinou svůj životopis. Nač psát o vzdoru, o síle, když mně smrt šlape na krk. Dovedl bych to? Nač o krásách, o blaženostech, když jsem nezažil takého labužnictví. To ponechávám pružným l'art pou l'artunstům. Ať baví sebe a jiné snivými pohádkami.“¹

Každý kout země je něčím zajímavý a každý má nějakou významnou osobnost. Mně je blízká oblast Českomoravské vrchoviny, kde se v regionu na sever od Brna nachází rodiště Josefa Uhra. Dnes už jméno Josefa Uhra nezná velké množství lidí, ve své době byl však považován za nadějného a talentovaného moravského autora. Proč ale jeho jméno a dílo zapadlo? I toto se pokusím objasnit ve své práci.

V první kapitole své bakalářské práce se budu zabývat životním příběhem tohoto regionálního autora, který však kvůli vážné nemoci nebyl příliš dlouhý. Choroba ovlivňovala jeho život, ale i tvorbu. Jak sám uvedl, píše většinou svůj životopis, a tak se o autorových životních osudech dočítáme i v jeho prózách. K. Z. Klíma nazval, ve svém fejetonu z roku 1906, Josefa Uhra „*básníkem silnice*“.² Cesta však nebyla jen symbolem jeho díla, ale i života. Už v dětství chodil daleko do školy nebo s otcem odevzdávat plátno. Později strávil značnou část života na trase mezi moravským centrem a jeho okolím. I zde sbíral náměty pro své prózy, zaujaly ho osudy lidí z okrajových částí společnosti.

V další kapitole budu charakterizovat literární dílo, které začíná tvorbou ohlasových básní, přechází ke krátkým povídkám, básním v próze a v závěru života se znovu vrací k lyrice. Pokusím se zprostředkovat názory literárních vědců na Uhrovu tvorbu, ty byly už za jeho života rozdílné. Především jeho brněnské prostředí v něm vidělo budoucí literární přínos, pražská kritika však k němu přistupovala zdrženlivě. Svým vlastním stylem je k jeho dílu i životu vyjadřovali socialistickou ideologií ovlivnění kritici.

V poslední kapitole se zaměřím na rozbor několika stěžních témat a motivů prostupujících Uhrovým dílem.

Cílem mé bakalářské práce je připomenout osobnost Josefa Uhra, jeho literární přínos a uskutečnit analýzu a interpretaci vybraných motivů v tvorbě.

¹ DÝMA, Josef. Martyrium Josefa Uhra, z jeho korespondence. *Pozor*. Olomouc: B. Knechtel, 1909, roč. 16, č. 21, s. 2.

² KLÍMA, K. Z. *Básník silnice*. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 1906, roč. 14, č. 60, večerní vydání, s. 1-2.

1. OSOBNOST A ŽIVOT SPISOVATELE JOSEFA UHRA

Josef Uher pocházel z malé vesnice, z kraje vzdáleného asi 30 km od Brna, položeného pod Českomoravskou pahorkatinou. Jedná se o kraj sice krásný a romantický, ale především chudý. Miloslav Hýsek ho charakterizoval slovy:

*„Tišnovsko, onen neúrodný kraj, jehož půda není tak vysoká, aby se nazýval horami, ale jenž je příliš kamenitá, než aby se tam dobře žilo. Domkaři jsou nuceni vydělávati chléb na tkalcovském stavu a dílo chodí odvádět po bílých, zaprášených silnicích, na nichž potkávají potulné chodce.“*³

Josef Uher se narodil 14. prosince 1880 v Podolí u Tišnova.⁴, jako nejstarší ze čtyř dětí manželů Uhrových. Rodina žila v chudých poměrech, otec byl domkař, ale musel si přivydělávat jako domácí tkadlec. O podrobnostech ze života rodiny píše místní učitel Josef Soukal, ten nevyličil prostředí ani samotnou rodinu v pozitivní rovině. Hýsek si Soukalovu charakteristiku vysvětluje jako reakci na Uhrovu povídku *V okovech stáří*, kde Josef Uher hovoří o postavě svého učitele.⁵ Sám Josef Uher se projevuje ve svých povídkách kriticky vůči své rodině i rodišti, přesto se k rodičům do Borače vracel pravidelně o prázdninách. Z matčiny strany zdědil podobu, nadanost, bystrost a smysl pro humor, po otci pak jistou dávku egoismu, panovačnosti a neústupnosti.

Obecnou školu navštěvoval Josef v Borači, kde vykonával profesi učitele Josef Soukal, zapadlý básník z okolí moravského almanachu Zora. Byl to právě Soukal, kdo seznámil svého žáka s literaturou. Na podzim 1893 začal chodit na Měšťanskou školu do Tišnova. Projevoval se jako chytrý a vnímavý žák, který nechtěl pokračovat v rodinné tradici a stát se tkalcem. Rozhodl se pro studium učitelství a v roce 1896 tak nastupuje na učitelský ústav do Brna. Při studiích si přivydělává hrou na housle po hostincích nebo jako zpěvák na svatebních hostinách. Už během studia se seznámil s kulturním prostředím, divadlem a zpěvem. Chodil do pěvecké školy a snil, že zanechá učitelství a stane se operním pěvcem nebo hercem. To se mu však nepoštěstilo i kvůli špatnému zdravotnímu stavu.

³ HÝSEK, Miloslav. Josef Uher. In: UHER, Josef a Miloslav HÝSEK, ed. *Literární pozůstalost Josefa Uhra I*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1910, s. 9.

⁴ V roce 1910 mělo Podolí 16 domků a žilo zde 5 rodin Uhrů. (In: SOUKAL, Josef. *Ze života Jos. Uhra*. Brno: Broumovský, 1910, s. 5), dnes je Podolí součástí obce Borač.

⁵ HÝSEK, Miloslav. Poznámka vydavatelova. In: UHER, Josef. *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 709-710.

Učitel je charakterizován, jako stařec, který si zakládá na dokonalosti své literární práce, jeho žák si však myslí opak, ale nemá odvahu mu říci pravdu. (UHER, Josef. *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 504-508.)

Karel Sokol Elgart nastínil, že Uher nechápal své povolání jako poslání, ale k výběru se orientoval spíše z materiálního hlediska. „*Po měšťance, ač ji rád opouštěl a školy se v ní milovat nenaučil, náhle se rozhodnut jít na ústav učitelství.*“⁶ Karel Zdeněk Klíma pak vzpomíná, že vinou své povahy se dostával do konfliktu s úřady a školskými nadřízenými.⁷

Uher opouští učitelství v roce 1900. Po maturitě získává místo prozatímního učitele na dívčí škole v Židenicích. Během učitelského působení byl několikrát přemístěn, cílem jeho směřování se stávaly venkovské školy v brněnském okolí. Po Židenicích následovaly Babice, v roce 1903 Ostrovačice, o rok později Padov u Oslavan a začátkem roku 1905 Vranov u Brna. Na posledním místě pobyl jen deset dní, než byl pro svoji indispozici nucen požádat o roční dovolenou, a k povolání učitele se už nikdy nevrátil.

V roce 1903 také vykonal zkoušku učitelství a stal se učitelem II. třídy. Uher nevykonával profesi učitele celé čtyři roky. V roce 1902 se objevily první příznaky tuberkulózy, s nimi přicházely i několikaměsíční dovolené. 10. února 1905 byl výnosem c. k. zemské školní rady dán na dočasný odpočinek s odbytým 1200 K. Josef Uher se ocitl bez stálého finančního příjmu. V roce 1907 pak žádal sněm markrabství moravského, aby mu přiřknuli „penzi z milosti“, která by mu náležela po odsloužení deseti let. Píše, že mu jeho nemoc znemožnila vykonávat jakoukoliv práci, proto se ocitl bez peněz a jeho rodiče mu nemohou pomoci. Doufal, že mu bude vyhověno a bude dostávat 480 K ročně.⁸

Uhrovou osudovou ženou se stala Marie Soukopová. Seznámili se během působení na dívčí škole v Židenicích v roce 1901. Marie pocházela z učitelské rodiny a sama byla také učitelkou. Jejich vztah byl velmi komplikovaný, důvodem byla především složitá povaha Josefa Uhra. Jejich vztah přesto vydržel a v dubnu 1906 o ní v dopise Bohumilu Šťastnému mluví jako o své snoubence.

Brno, kulturní centrum země moravské, bylo jeho vysněným místem, proto využil každého volného dne k jeho návštěvě. Pro Uhra byl typickým dnem čtvrtek, to se na venkovských školách neučilo. Do redakcí dovážel své nové práce, setkával se se svou Marií a s přáteli (Josefem Merhautem, Františkem Marešem, Janem Kuncem, K. Z. Klímou, aj.) diskutoval po hostincích o kultuře a umění. Učitel Josef Soukal se vyjádřil k jeho životnímu stylu slovy: „*Každý feriální den byl v Brně, odkud se vracel až večer posledním vlakem a spával*

⁶ SOKOL, K. E. Nedokončený obraz. Vzpomínka na J. Uhra. *Moravsko-slezská revue*. Moravská Ostrava: Vydavatelství družstvo Moravsko-slezské revue, 1908-1909, roč. 5, č. 3, s. 90.

⁷ KLÍMA, K. Z. O Josefu Uhrovi. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelství družstvo Lidové strany, 1941, roč. 49, č. 98, s. 2.

⁸ Uhrova žádost o penzi moravskému sněmu. In: SKUTIL, Jan: *Třicet čtyři listů Josefa Uhra z let 1900-1908*. Adamov: Historicko-vlastivědný kroužek závodního klubu ROH Adamovských strojírů, 1968, s. 45-46.

v nevytopeném bytě. To byla příčina a počátek jeho choroby, která mu nepřinesla pozhnání geniality, nýbrž ochromovala jeho vzhled a předčasně jej schvátla do hrobu.“⁹ Když onemocněl, tak mu pobyt v městském prostředí příliš neprospíval, ale přitahovalo ho to mezi lidi. K zastížení býval v brněnském salonku Slavie.

Josef Uher byl vysoký vtipný hoch se snědou tváří a jiskřivýma očima. Na první pohled pak každého zaujaly jeho černé husté a kučeravé vlasy. Povahovou bývá charakterizován jako člověk poctivý a hrdý. S jistou dávkou průbojnosti se jako mladý neznámý autor odvážil poslat svou báseň do časopisu Květy s poznámkou: „Vím, že musím zde počítati s četnými okolnostmi. Předně, zdali je báseň vhodná k publikování, za druhé zdali nekonkuruje některý ze známých, jemuž se musí dáti přednost ať je práce slabší jakkoli.“¹⁰

Uher se zajímal o dění v kultuře. 30. prosince 1905 se zúčastnil plánované schůzky moravských spisovatelů a výtvarníků, kde bylo dohodnuto založení Klubu umělců a přátel umění, ten se skládal ze tří odvětví – hudebního, literárního a výtvarného. Jeho předsedou se stal František Mareš, ředitel Vesny, a jednatelem literárního odboru byl do roku 1910 K. E. Sokol.

Po celý život byl uchvácen přírodou, když se v roce 1903 seznámil v Ostrovačicích s Bohumilem Šťastným, trávili celé hodiny v přírodě. Našli zalíbení pro tento kraj, i proto, že to byl kraj, do kterého Vilém Mrštík umístil svou *Pohádku Máje*.

Život Josefa Uhra byl ovlivněn dlouhodobou nemocí. Už v listopadu 1901 si v dopise jistě slečně Helence stěžoval, že se zachladil a nemůže vyučovat.¹¹ K. Z. Klíma ve své vzpomínce zmiňuje, že během vojenského cvičení na Špilberku, v létě 1902, vykašlával Uher krev.¹² Od té doby ho začala tuberkulóza výrazně omezovat. K tuberkulóze plic se přidala tuberkulóza ledvin a přidružené potíže. Byla období, kdy nemohl vyučovat ani psát. Ve svých pětadvaceti letech pocítuje, že se jeho život chýlí ke konci. Z mladého muže v plné síle se stal slabý a bledý člověk, který v důsledku přísných diet nápadně zhubl.

„Já už zas chodím po Brně – starý, věčný marod. Chodím k vegetariánům na oběd a žiji „duševně“ víc než tělesně. Rozumíš! Nesmím totiž ještě jísti maso, ani pít pivo a jiný truňk. Piji čistou, pramenitou vodu a mléko.“¹³

⁹ SOUKAL, Josef. *Ze života Jos. Uhra*. Brno: Brumovský, 1910, s. 19.

¹⁰ SKUTIL, Jan. *Třicet čtyři listů Josefa Uhra z let 1900-1908*. Adamov: Historicko-vlastivědný kroužek závodního klubu ROH Adamovských strojírů, 1968, s. 7.

¹¹ HÝSEK, Miloslav. Pět milostných dopisů Jos. Uhra. *Lumír*. Praha: J. Otto, 1927, roč. 54, č. 7, s. 353.

¹² KLÍMA, K. Z. O Josefu Uhrovi. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 1941, roč. 49, č. 98, s. 2.

¹³ ŠŤASTNÝ, Bohumil. Z dopisů Josefa Uhra. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 1927, roč. 35, č. 616, s. 1.

V roce 1904 se léčil v brněnské nemocnici. Po odchodu ze školy se mu díky finanční podpoře dostalo možnosti třikrát navštívit jižní oblasti, kde si měl posílit zdraví. První pobyt v Opatiji trval od února do května 1906, následující od října 1906 do května 1907, také v Opatiji. V březnu 1908 odjel nejprve do Dubrovníku, později však přešel do Opatije. V květnu 1908 se vrací do Brna. Danou oblast si oblíbil i z důvodu cenové dostupnosti. Sám si spočítal, že měsíčně se jeho cenové náklady pohybují okolo 85 zl.

V cizích krajinách se cítil osamocen, proto prosil své přátele, aby ho navštívili a pobyli nějakou dobu. Přes K. E. Sokola se pokoušel přesvědčit hudebního skladatele Jana Kunce (1883-1976). Kunc opravdu do Opatije začátkem roku 1907 přijel, ale dlouho nezůstal. Z dopisů K. E. Sokolovi lze zjistit, že jejich soužití nebylo příliš idylické.

V tomto ohledu si možná více rozuměl s básníkem a malířem Františkem Pečínkou (1869-1917). Oba řešili podobné problémy a postihla je stejná choroba. V březnu 1908 odjel původně Josef Uher do Dubrovníku, s Pečínkou se poté zkontaktovali a v dubnu se setkali v Opatiji. Společně si plánovali i ozdravovací cestu do Egypta k sirnatým lázním, zvláště Josef Uher přilnul k myšlence, že mu tento pobyt pomůže.

Z let 1906 - 1908 pochází nejvíce zachované korespondence. Když byl na Moravě, snažil se Brno pravidelně navštěvovat a neměl potřebu psát tolik dopisů. V dálkách byl však odloučen a dopisoval si s přáteli i kulturními osobnostmi. Ve svých listech líčí osobní dojmy, ale také komentuje nejnovější články i knihy. Kriticky zhodnotil jednu z povídkových knih Fráni Šrámka: *Kamení, srdce a oblaka*. Šrámkovi schvaluje sociální motiv, ale vytýká mu abstraktní a nezáživný styl. K. Z. Klímovi napsal: „*Z literatury dnešní nemožno nic jiného než zvracet. Nevím, zdali je tím vinen můj zkažený žaludek anebo taky ještě něco jiného. Divná člověčina! Jako by všichni spisovatelé plesnivěli, mechem obrůstali. Bůh jim odpusť, ztrpčují mně poslední hodiny.*“¹⁴

Vymezoval se vůči šéfredaktorské práci Otakara Skýpaly v Moravskoslezské revue. „*Skýpalovi jsem psal, aby nechal toho slintání reklamního. Tohle číslo je veskrz hliněné. Bude-li Skýpala ‚důsledný takhle‘, sejde z našeho spojení.*“¹⁵

Zachované jsou i listy s nakladateli, protože v daných letech vychází obě jeho knihy.

¹⁴ KLÍMA, K. Z. O Josefu Uhrovi. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 1941, roč. 49, č. 98, s. 2.

¹⁵ ZÁVODSKÝ, Artur. Korespondence Josefa Uhra s K. E. Sokolem. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada D*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1959, č. 6, s. 63.

Josef Uher nikdy nežil v přebytku, situace vyvrcholila v posledních letech, kdy neměl žádný stálý příjem. Ani v horších životních situacích ho však neopouští jeho zvláštní smysl pro humor a ironii. Dané okolnosti komentuje slovy: „*Peněz jak víte, mám spousty.*“¹⁶

Vítal přípravy projektu na zlepšení hmotných poměrů moravských spisovatelů. Spisovatelé byli odkázáni na příjmy ze své práce, někdy se jim podařilo získat příspěvek od zemského výboru. V srpnu 1907 se obrátil na brněnské spisovatele a žurnalisty se slovy: „*Dělníci mají své nemocenské pokladny a fondy pro nouzové případy. My žijeme a zmiráme jaksí po vůli boží. Zřídte nemocenský fond, na nějž by pišící člověk v případě choroby, tísně a hladu do jisté míry mohl spolehnouti, aby se jím zabránilo žebrotě, která za těchto okolností, bez milosti na něho čeká.*“¹⁷

Miloslav Hýsek uvádí, že osud Josefa Uhra měl vliv na následující vývoj a země moravská začala podporovat své umělce, to se však stalo až po Uhrově smrti. V roce 1911 byl u moravského zemského výboru zřízen systém příspěvků pro spisovatele. Stanovily se přiměřené roční částky.¹⁸

Na podzim roku 1908 se Uhrův stav výrazně zhoršil, Pečínkovi napsal 26. listopadu 1908: „*Já su chudák. Františku. Ležím čtyři neděle, ani se nehýbám. Doktor toho spoustu najmenoval: Tbc plic, Tbc ledvin a rozšíření žaludku. Dost že ano?*“¹⁹ Zvláště v posledních letech byla pro Uhra důležitá jeho snoubenka, která byla spíše ošetřovatelkou než jeho partnerkou. Podporovala ho i finančně. U ní také 5. prosince 1908 umírá. Pochován byl na brněnském hřbitově, jeho hrob zdobí pomník od Jana Štursy.

¹⁶ ZÁVODSKÝ, Artur. Korespondence Josefa Uhra s K. E. Sokolem. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada D.* Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1959, č. 6, s. 72.

¹⁷ Tamtéž, s. 73.

¹⁸ HÝSEK, Miloslav. *Poznámka vydavatelova.* In: UHER, Josef: *Dílo.* Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 713.

¹⁹ Předsmrtné listy Josefa Uhra Fr. Pečínkovi II. *Lidové noviny, Literární neděle.* Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 1942, roč. 50, č. 261.

2. KLASIFIKACE A STRATIFIKACE DÍLA JOSEFA UHRA

Josef Uher začíná už během studia na měšťanské škole skládat první básně a pokračuje i po dobu studia na učitelském ústavu. Hlavním tématem těchto prvotin je láska a příroda. Inspiraci hledal u Vítězslava Háška nebo Františka Ladislava Čelakovského a moravských lidových písní. Chvilí se také nechal ovlivnit dekadenty, v tomto duchu vznikla například báseň *Ostrov mrtvých* (1901). V roce 1902 už pravidelně dodává do brněnských časopisů. Básnické začátky brzy vystřídaly krátké povídky, jež představují stěžejní část jeho díla. K básním se Uher znovu vrátí v závěru života.

První povídky *Maškarádi* a *Loučení, loučení*, publikované v roce 1901, čerpají z moravského folklóru a odehrávají se v Uhrově rodné vsi. V prvotinách zaujímá podstatné místo nářečí, které se z jeho povídek postupně vytrácí. V národopisném zabarvení povídek byl Uher ovlivněn Mrštíky. V následujících povídkách zůstává u motivů venkovského života, zanechává však folklóru a zajímá ho všední život obyčejných lidí.

Uher sbírá většinu námětů ve svém rodném kraji a z vlastních zážitků. Napsal i několik povídek z městského prostředí, kde využil zkušenosti ze studentských let. Jedná se o povídky *Svrchník* (1903), *Irma* (1903), *Jednou v noci* (1904), *Děvče z kavárny* (1904) či *Vzpomínka slunného dne* (1904). Vrcholným obdobím jeho tvorby jsou léta 1903-1904, kdy pravidelně přispívá do nedělních příloh brněnských Lidových novin, Vatry nebo Moravské Orlice. Vedle povídek se začíná věnovat i básním v próze.

V oblasti psaní byl na své nemoci závislý. Byla období, kdy netvořil vůbec nebo omezeně. Nemoc ho ovlivnila také ve volbě žánru a námětu. Čím je jeho zdravotní stav horší, tím si vybírá kratší útvary. Již v roce 1904 si posteskl K. Z. Klímovi: „*Rád bych začal nějakou delší práci, ale bojím se, že bych ji nedokončil. Proto píšu jen drobky.*“²⁰

V roce 1908 se vrací k lyrice, jeho zdraví mu neumožňovalo tvořit něco většího. Pravděpodobně posledním dílem byla báseň *Do Grónska*. Z posledních básní lze vycítit, že jsou psané ve stínu smrti.

Uhrovy prózy nejsou nijak obsáhlé, autor děj nerozvíjí, chybí zápletky a složitá dějová konstrukce. Zároveň se však snaží o zachycení nálady, kterou v něm okolní svět vyvolává, stejně tak lyricky líčí jednotlivá krajinná zákoutí. Oproti básníkům z 90. let 19. století jsou však jeho metafory průhledné a srozumitelné a hodnotou tak za nimi zaostává.

²⁰ KLÍMA, K. Z. O Josefu Uhrovi. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 1941, roč. 49, č. 98, s. 2.

V Uhrových povídkách převládá ich-forma. Snaží se tím sblížit se svými hrdiny. Příběhy jsou vyprávěny z pohledu hrdiny nebo do nich vstupuje vypravěč v roli svědka. V prózách je možné vycítit subjektivní zaujetí, někdy se nedokáže oprostít od sentimentality.

Josef Hrabák mu vytýkal, že svým postavám dává do úst pro ně neadekvátní výrazy. K tomuto se vrací Blahoslav Dokoupil, ten však polemizuje s Hrabákem a zmiňuje, že v období kdy Uher tvořil, nebyl tento jazykový projev ničím neobvyklým. „*Je pravda, že vybroušený styl v ústech dítěte nebo tuláka dnes působí dojmem anachronismu. Ale působil tak i ve své době? Nebyl tehdy naopak chápán jako příznak nového, postnaturalistického a protinaturalistického přístupu ke skutečnosti, typického nejen pro Uhra, ale pro celou jeho generaci, z níž nejbližší mu byl zřejmě F. Šrámek? A nemuseli bychom pak stejně odsoudit i stylotvorné úsilí Vančurovo?*“²¹

Jeho hrdinové nejsou výjimeční, právě naopak, jedná se o domácí tkalce, tuláky, hladové studenty, odstrčené děti či vesnické ubožáky. Uher upozorňuje na problémy a rozdíly ve společnosti, odhaluje dennodenní starosti svých hrdinů a nemožnost situaci vyřešit. Stal se jejich mluvčím, nevystupuje však s žádnými požadavky, protože jeho hrdinové si nedovolují na ně ani pomyslet. Podřídí se a s těžkostí přijímají svůj úděl, chtějí žít a přežít. Protest proti společenskému řádu a dosažení úplné nezávislosti vnímá Uher na postavách tuláků. V konfliktu vyhrává silnější, ale Uher zdůrazňuje a vyzdvihuje mravní vítězství. Jeho postavy mají víru, že jednou, v dalším životě bude jejich poslušnost oceněna. V některých prózách se staví do protikladu stará a mladá generace, kdy mladá reprezentuje odhodlání, ale stará je zastánkyně pasivity.

Uher měl zvláštní smysl pro humor a dokázal pracovat i s ironií. Mnohdy právě díky ironii docílil svého záměru. Té si na něm cenil i František Xaver Šalda. Ne vše z Uhrovy tvorby se nese v pochmurném duchu. Některá díla tak vyznívají spíše úsměvně. Je tomu tak např. v povídce *O ženě bojovné (1903)*, kde popisuje nesváry a hádky pravděpodobně místního manželského páru, nebo v *Ptáčkově (1904)* či v *Upomínce z dětství (1903)*, kde zaznamenal úsměvné historky z dětství a dospívání.

Většinu příspěvků vydává pod svým jménem nebo zkratkou J. U. Výjimečně užívá pseudonym, některé z jeho pseudonymů jsou Jan Jiskra (*Děvče z kavárny*), Jan Urban (*Svrchník*), J. U. Štefan (*Vzpomínka slunného dne*) nebo J. Sever (*Sestřenka*). Zajímavé však

²¹ DOKOUPIL, Blahoslav. Básník bída, hořkosti a vzdoru. *Česká literatura*. Praha: Nakladatelství československé akademie, 1979, roč. 27, č. 6, s. 521.

je, že např. povídku *Po západu slunce* (1902), kde přímo kritizuje osoby ze svého bydliště, vydává pod svým vlastním jménem.

2.1. Knižní vydání

Josef Uher připravil během svého života k vydání dvě sbírky. V rámci nakladatelství Moravskoslezské lidové revue vycházela série Knihy moravských autorů. Cílem bylo poskytnout moravským talentovaným autorům možnost knižního vydání jejich děl. V roce 1906 vychází v rámci prvního svazku výbor Uhrových prací s názvem *Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza*. První část Uhrovy knihy tvoří cyklus pěti povídek, jež se věnují tulákům, žebrákům, jejich volnosti a touze po svobodě. Druhou část nazval *Z črt a kreseb* a doplnil ji několika již vydanými povídkami.

Miloslav Hýsek napsal recenzi na tuto knihu, Uhra nazývá nejlepším z mladých spisovatelů, ale zároveň podotýká, že obsah není tvořen tím nejlepším z jeho práce.²²

V Lumíru hovoří o knize Hanuš Jelínek: „*Uhra upoutali lidé potulní, žijící mimo společnost, lidé milující volnost, takoví, kterým stačí ku spokojenosti jasná obloha z rána, a kteří potom s úsměvem řeknou: Bude pěkný den.*“²³ V knize ho však více zaujaly příběhy o dětských a dospívajících hrdinech.

Druhá Uhrova kniha, *Má cesta – črty a básně*, obsahuje básně v próze, které se rozhodl v roce 1907 vydat brněnský Klub přátel umění. Výtisků bylo omezené množství, převážně pro členy Klubu. Oproti původnímu úmyslu byla kniha značně zestručněna. Uher se zasadil o to, aby nevypadla črta věnovaná Marii a *Hřbitov*, věnovaný zemřelému příteli Antonínu Průšovi, propagátorovi Janáčkovy hudby.

Tato kniha nezaznamenala velké množství ohlasů, když přicházely, tak ne moc pozitivní. V Přehledu byla kniha komentovaná slovy: „*Pan Uher nepodal tentokráte nic nového, ba stěží poznáváme vychváleného autora. (...) tato jeho práce jest přípustná snad pro nedělní přílohy dělnických novin, ale s uměním nemá nic společného.*“²⁴

Opakující výtky sentimentality se snažil obhájit a vysvětluje, proč takto píše: „*Vytkli mně, že je to ošumělé, psát o bolesti, nechat sebe cítit jiným. Cítil jsem, co mi mnozí vytknou.*

²² HÝSEK, Miloslav. Písemnictví, Knihy moravských autorů. *Přehled*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1905, roč. 4, č. 12, s. 219-220.

²³ JELÍNEK, Hanuš. J. Uher. *Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza*. *Lumír*. Praha: J. Otto, 1906, roč. 34, č. 6, s. 293.

²⁴ V.O. Josef Uher, *Má cesta*. *Přehled*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1907, roč. 5, č. 27, s. 501.

Psal jsem dřív o tom, než si to vzali na mušku, snad Tobě, snad Hýskovi. O těch posmrtných myšlenkách. Ve chvílích krizí vidívám věčnost před okny a fantazie si sama kreslí útulek jakýsi potom po vydechnutí.“²⁵

Krátce před smrtí připravoval pro F. X. Šaldu k vydání knihu *Dětství a jiné povídky*, ta nakonec vyšla až v roce 1909. Uher sem zařadil výrazně autobiografické povídky z časového rozpětí 1903-1908. Největší prostor má v knize povídka *Stav*, která popisuje každodenní práci tkalcovské rodiny. Autor se snaží zachytit dětskou osobnost vyrůstající v bídě. Dítě je plné touhy po životě, ale je brzděno už předem danými předsudky a musí se zařadit mezi sobě rovné.

Za svého života uvažoval, že vydá *Bratráanky*, kteří měli tvořit druhou knihu k Lidem kočovným a odehrávat se při stavbě železnice mezi Tišnovem a Žďárem nad Sázavou. Současně s nimi bylo plánováno vydat *Zápisky z nemocnice*. Také připravoval útlou knížečku nazvanou *Suchá tráva*. Byl i ohlašován román *Kalné vlny*, vycházející z vesnicko-městského prostředí, víc však není známo.

Po Uhrově smrti byly vydány všechny jeho práce. Zasloužil se o to především Miloslav Hýsek, který v roce 1910 a 1913 vydává společně s moravským učitelstvem *Literární pozůstalost Josefa Uhra I., II.* Knihy se dostaly jen mezi úzkou část veřejnosti. Z výtěžku byl v roce 1928, v souvislosti s brněnskou výstavou, postaven Uhrovi pomník.

Uhrovo dílo se vrací až v průběhu druhé světové války. Miloslav Hýsek vydává v roce 1940 výbor s názvem *O lidech kočovných*. V komentáři zmiňuje, že tato doba bude Uhrovu dílu a bolesti v něm obsažené více rozumět. Za doby první republiky se Uhrovo dílo nevydávalo. „*Snad to dokonce bylo dobře, protože v letech, kdy se život zdál lehkým a zábavným až k psině a radosti celého světa se jevily na dosah ruky, nebyl by Uher u nás zjevem nijak časovým.*“²⁶

Ve stejném roce vydává M. Ondroušková bibliofilskou edici z Uhrova díla. Kniha je obohacena krajinnými malbami Borače od Josefa Jambora nebo portrétem samotného Uhra od Emila Filly. O rok později vydalo Moravské kolo spisovatelů, Rajmund Habřina a J. M. Weimann Uhrovy rané básně.

Po druhé světové válce a převážně po únoru 1948 se znovu vydává Uhrovo dílo. Dobová ideologie uměla využít jeho sociálních motivů, chudoby, bídy, krutosti a bezohlednosti bohatých. V doslovecích či předmluvách těchto komunistických vydání se zdůrazňuje kritika kapitalismu a buržoazní společnosti. Dílo je natolik aktualizované, že přetrhává literárně

²⁵ DÝMA, Josef. Martyrium Josefa Uhra, z jeho korespondence. *Pozor*. Olomouc: B. Knechtl, 1909, roč. 16, č. 21, s. 2.

²⁶ HÝSEK, Miloslav. Několik slov o Josefu Uhrovi. In: UHER, Josef a Miloslav HÝSEK. *O lidech kočovných, výbor z díla Josefa Uhra*. Praha: Družstevní práce, 1940, s. 360

historické souvislosti. Za zmínku však stojí souborná edice z roku 1954, kde Miloslav Hýsek shromáždil veškeré Uhrovo dílo, mimo básní. Do knihy zařadil i fragmenty *Bratránků* či *Zápisky z nemocnice* a Uhrovy *Anekdoty*. Editor se oprostil od ideologie a opírá se o dlouholeté studium Uhrova díla. V současné době vychází Uhrovo dílo ojediněle, převážně regionálně při příležitosti spisovatelova výročí.

2.2. Zařazení do literatury

Josef Uher vstoupil do české literatury na přelomu 19. a 20. století. V daném období udávají tón literatury moderní směry hlásající „*umění pro umění*“. Uher byl obeznámen s touto koncepcí, sepsal dokonce stať *O moderních proudech literatury české*, kde kritizuje některé rysy tohoto umění. „*Nové toto umění ční ve svém prostředí jako osamělá výspa, z níž po kameni se drobí, u níž není naděje na organický vzrůst, nýbrž jen obava, že bude silnou reakcí někdy rozmetena*“²⁷

Uhrova básnická tvorba souvisí s tvorbou let devadesátých, v jeho básních se nacházejí prvky dekadentní a symbolistické poezie. Josef Hrabák se zamýšlí, zda v próze „*Uher patří mezi opožděné autory starého realismu předsymbolistického, nebo zda naopak stojí na počátku nové vlny vedoucí k realismu socialistickému.*“²⁸ Dále uvádí, že Josefa Uhra lze vzhledem k některým požadavkům na literaturu, např. aby bylo umění masové a tendenční, zařadit k předchůdcům proletářské literatury. Zároveň mu však vytýká individualismus a nedůvěru v kolektiv, což zbrzdilo a neumožnilo plný rozvoj socialismu. Jen výjimečně se jeho osamělý hrdina vzbouří, ale mnohdy mu to nepřinese nic dobrého. V některých prózách jsou u něj patrné narážky a odhodlání ke změně poměrů. Vzhledem k předčasnému skonu autora, se už nedozvíme, jakým směrem by se jeho tvorba a přesvědčení vyvíjelo.

„*...dnes všichni lidé na světě jsou slaboši. 'Dost bude odvahy – až se všechno sdostatek přežije, hrubost, útisk, nespravedlnost, bezpráví. Až to se zprotiví – pak nastane proměna světa. A bude dost lidí, k tomu, dost síly a dost odvahy.*“²⁹

Miloslav Hýsek vidí v Uhrovi autora realistické povídky a odkazuje, že Uher navazuje na moravskou tradici a její zájem o vše, co souvisí s lidem, jeho přítomností i minulostí.³⁰

²⁷ UHER, Josef a Miloslav HÝSEK, ed. *Literární pozůstalost Josefa Uhra II*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelů na Moravě, 1913, s. 349.

²⁸ HRABÁK, Josef. Nad prózou Josefa Uhra. *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 1950, roč. 69, č. 3-4, s. 284.

²⁹ UHER, Josef. *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 231.

³⁰ HÝSEK, Miloslav. Josef Uher. In: UHER, Josef a Miloslav HÝSEK, ed. *Literární pozůstalost Josefa Uhra I*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelů na Moravě, 1910, s. 6.

Arne Novák zařadil jméno Uhrovo do *Přehledných dějin literatury české*, kde o něm však hovoří v rámci reprezentantů impresionismu. Dále uvádí, že Uher jako autor povídkových svazků dokázal nahlédnout do hloubky lidové duše, ale i si zatesknit nad svým vlastním životem.³¹

Blahoslav Dokoupil nachází v Uhrově díle stopy naturalismu. Ten je zastoupen v myšlenkách o ovlivnění jedince původem i prostředím, ve kterém vyrůstá. Naturalisté však navazují na dlouholetou tradici naší literatury o idealizaci venkovského života. Autoři jako Vilém Mrštík či Josef Merhaut, tak staví do protikladu prostředí čisté vesnice a zkaženého města. Uhrovy povídky však „... *nemilosrdně rozbíjí všechny falešné představy o venkově jako ráji na zemi. Je v nich zobrazena široká škála sociálních (a z nich vyplývajících morálních) problémů.*“³² V jeho městských povídkách je však přítomen kontrast mezi městem a venkovem, kde poukazuje na mravní úpadek jedince na základě kontaktu s městským životem.

Karel Polák uvádí, že Uhra lze chápat jako spisovatele regionálního, který popsal a vylíčil svůj rodný kraj, ale jeho postavy nejsou s krajem spjaty do té míry, že by se nemohly vyskytovat i na jiném místě.³³ S tímto názorem souhlasí i Miloslav Hýsek, který zmiňuje: „*Uher začal jako spisovatel krajinský a látkově jim také zůstal, ale rodný kraj zbavil provinciálnosti obecně platnou lidskou náplní svých drobných příběhů, jež v jeho podání nabyly významu osudového.*“³⁴ Josef Hrabák dodává „*Uhrovo dílo názorně ukazuje, jak se stal regionální spisovatel autorem celonárodního významu, když odhalil v určitém regionu obecnou problematiku celonárodního dosahu, a jak se ztratil z obzoru širšího čtenářstva, jakmile přestal hovořit k problémům, na nichž byla interesována celá národní pospolitost. Uher se vlastně po letech vrací do té polohy, ve které začínal: ze spisovatele celonárodního významu se stal znovu spisovatelem regionálním, neboť dosah jeho díla se zúžil. Přestal být pociťován jako spisovatel zobrazující důležitou obecnou problematiku, a začal v něm být cítěn především objevitel určitého kraje – básník Tišnovska*“³⁵

Vzhledem ke svému mladému věku a osudu bývá mnohdy přiřazován k osobnostem jako Jiří Wolker, Karel Hynek Mácha, Karel Hlaváček nebo Michail Jurjevič Lermontov.

³¹ NOVÁK, Arne: *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až do politického*. Olomouc: R. Promberger, 1922, s. 651.

³² DOKOUPIL, Blahoslav. *Báseň bída, hořkosti a vzdoru. Česká literatura*. Praha: Nakladatelství československé akademie, 1979, roč. 27, č. 6, s. 516.

³³ POLÁK, Karel. O vypravěčské próze Josefa Uhra. In: UHER, Josef. *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 7-8.

³⁴ HÝSEK, Miloslav. Několik slov o Josefu Uhrovi. In: UHER, Josef a Miloslav HÝSEK. *O lidech kočovných, výbor z díla Josefa Uhra*. Praha: Družstevní práce, 1940, s. 360.

³⁵ HRABÁK, Josef. HRABÁK, Josef. Nad prózou Josefa Uhra. In: *Šest studií o nové české literatuře*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 48.

Zároveň býval už ve své době spojován s Maximem Gorkým. Uhrovi lidé kočovní se podobají Gorkého bosákům. Uher se bránil tvrzení, že píše pod vlivem Gorkého, dokonce prohlašoval, že ho nikdy nečetl. „*Ale neznal-li Uher Gorkého natolik, aby jeho lidé kočovní byli dětmi bosáků Gorkého, určitě znal povídku Čtenář, v níž hovory autorovy o literatuře připomínají Uhrovu povídku O spisovateli; Čtenář v překladě A. G. Stína vycházel v Moravě v sousedství Uhrova Loučení, loučení, a je nemyslitelné, že by si jí Uher nevšiml.*“³⁶ V roce 1913 vydává Ivan Olbracht knihu *O zlých samotářích*, jež se zabývá také tuláky. Josef Hrabák uvádí, že ve srovnání s Olbrachtem je Uhrovo dílo nedopovězené.³⁷

Uhrovo dílo má však kromě umělecké hodnoty i cenu historickou, protože ukázal myšlení, citění a život jedné generace. Zachytil okamžik proměny světa, kdy se do popředí dostávají stroje, kterým lidská práce nemůže konkurovat.

Karel Polák zmiňuje, že pražská kritika vytýkala umělcům nedostatek slovesného umění a psychologickou nepropracovanost. Tak se stalo například u Karla Václava Raise, ten svým dílem Josefa Uhra jistě předchází. Je tedy pozoruhodné, že naopak Josefa Uhra F. X. Šalda nazývá umělcem skutečným.³⁸ F. X. Šaldovi se líbí jedinečný styl Uhrova díla, celá umělecká díla vidí i v jeho krátkých črtách a fragmentech. O Josefu Uhrovi napsal „*Byl vášnivě básnické srdce, trávené žářem krásy, síly i spravedlnosti, temnou touhou po životě volném a svobodném, byl jedinečný malíř přírody a jejích zrádných kouzel a čarů, byl uzrálý duch, který poznal až na dno ironii života a mnohé temné podobenství jeho tragiky.*“³⁹

Brněnská Vatra prohlašovala Uhra za nejlepšího z mladých talentů moravských. Naopak Arne Novák nevidí v postavě Josefa Uhra velkého umělce. Zvláště knihu *Dětství a jiné povídky* vnímá jen jako snahu po upřímnosti, která však neupoutá čtenáře. Zároveň také upozorňuje, že mnozí kritici té doby, kteří Uhrovo dílo vychválili, psali v reakci na jeho předčasnou smrt. „*Umělecká a básnická žeň jest praskrovná. Autor s úzkostlivou podrobností vyvolává své dětské vzpomínky, črtá trpělivým smyslem pro každý detail svou autobiografii, snáší pozorně a únavně drobné kaménky svého duševního vývoje, aniž docílil, aby to, co jemu samotnému jest tak drahé, alespoň částečně upoutalo čtenáře. Na dně všeho chvěje se trochu naivní, leč dojistá prožitá melancholie chudého a trpícího člověka, jež příroda, společnost*

³⁶ HÝSEK, Miloslav. Poznámka vydavatelova. In: UHER, Josef. *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 717-718.

³⁷ HRABÁK, Josef. HRABÁK, Josef. Nad prózou Josefa Uhra. In: *Šest studií o nové české literatuře*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 53-54.

³⁸ POLÁK, Karel. O vypravěčské próze Josefa Uhra. In: UHER, Josef. *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 8.

³⁹ ŠALDA, František Xaver. Josef Uher. In: *Kritické projevy 7 1908/1909*. Praha: Československý spisovatel, 1953, s. 228.

*i řád světa ubíjely: tato směs nespělé obžaloby, sociální sentimentality, humanitní něhy, kterou známe až k omrzení z literatury nižších uměleckých sfér, nahrazuje u Josefa Uhra hlubší světový názor, promyšlenější společenský soud. (...) U Josefa Uhra však není pro přemýšlení víc látky než v kterékoliv cituplně napsané denní noticce z černé kroniky.*⁴⁰

Artuš Drtil si cenil začátků Uhrovy tvorby a *Kapitol o lidech kočovných*. Z pozdější tvorby však příliš pociťuje, že je tvořena na objednávku. Nelíbí se mu ani styl psaní, kdy autorovy myšlenky jsou až příliš roztráštěné.⁴¹

⁴⁰ NOVÁK, Arne. Z nové české prósy. Josef Uher, Dětství a jiné povídky. *Přehled*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, roč. 7, č. 44, s. 763.

⁴¹ DRTEL, Artuš. Josef Uher, kritický medaillon. In: *Výbor z prací*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské Přehled, 1913, s. 170-172.

3. ANALÝZA A INTERPRETACE VYBRANÝCH MOTIVŮ A TÉMAT V DÍLE JOSEFA UHRA

3.1. Vesnice, venkovský život a lid

V Uhrově díle je patrná obrovská úcta a respekt k přírodě. Ve svých povídkách i básních líčí jednotlivá krajinná zákoutí a scény, které mu pobyt v přírodě přichystává.

„Vpravo i vlevo obilí se kývalo, už skoro bílé, v něm stračky a chrpa se modraly, koukol červenal, vrzali cvrčci, hřezly kobylky, ‚na schovávanou‘ zakřísl sekáč. Na rozmarýnových mezích modráčci se honili, vrčely pernatušky a silně zaváněly laty tomek. Na rozlehlých plochách peklo slunce. Čmelák sousedsky přenášel se s modrého kalíšku zvonku na bílé korunky rožců a nafouklých silenek.“⁴²

Vedle hezké stránky venkova a jeho přírody upozorňuje na druhou, stinnou stranu života na vsi. V roce 1902, v povídce *O lidech kočovných (1902)*, později nazvané *Setkání*, přesně vystihl problematiku. Městský člověk závidí vesničanovi místo jeho života, ten však dodává: *„Přece na něco zapomněl, na podmínku tohoto venkovského ruchu: zapomněl na lidi. Zapomněl, že musím žít mezi lidmi.“⁴³* A právě lidu se věnuje ve svých pracích. Popisuje rozdělení komunity, kde každý zaujímá nějaké místo a postavení, na základě kterého je na něj pohlíženo.

3.1.1. Bohatí a chudí

Autor se drží svého předem nastaveného modelu, přičemž bohatý sedlák je téměř vždy nositelem špatných vlastností, jež jsou reprezentovány nelidskostí, hrubiánstvím, pokrytectvím či lakotou. Od modelu se odchýlí např. v próze *Piják (1902)*, kdy se hospodář neotočí zády ke svému alkoholickému bratrovi. Rozdílné pojetí postavy je však dáno i tím, že mu nebylo předurčeno stát se hospodářem. Stal se jím, když starší bratr přestal plnit povinnosti. Svého náhodou získaného postavení si dovede vážit a zůstává vstřícný k ostatním.

V protikladu k hamižným boháčům stojí chudřas, který zastupuje vlastnosti dobré, zahrnující především poslušnost a pokoru. Jsou znatelné autorovy sympatie k této vrstvě, špatné vlastnosti chudých tak obhajuje jejich těžkým životním údělem, hladem či nedostatkem svobody. V básni v próze *Má chuva* uškrtí žena své dítě, za tuto skutečnost je odsouzena.

⁴² UHER, Josef a Miloslav HÝSEK, ed. *Literární pozůstalost Josefa Uhra I*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1910, s. 64.

⁴³ UHER, Josef: *Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza*. Brno: Blok, 1973, s. 7.

V textu následuje snaha o její obhajobu, ne však z úst postavy samotné, ale od jejího bývalého svěřence. „*A přece nikdo nevěděl, jaká byla, jakou měla duši. Ani lidé, ani soudcové, ani noviny. Jen já to věděl, kterého Hanyška na loktech chovala. A mne svědčit nepovolali. Odsoudili podle zákona. A každý ví: svědomí a zákon protivné jsou veličiny*“⁴⁴

Jeho lidé si obecně váží těch, kteří mají peníze, ve venkovském prostředí tedy velkých hospodářů. Nezáleží, jak člověk vypadá nebo jaké má vlastnosti, stačí, že je pán. „*Může mít hlavu vejčitou nebo kulovitou, prsa vpadlá – hm – hospodář je a pán – a jaký!*“⁴⁵ I když se k nim nechovají nejlépe, drží se dlouholetého mínění, že s pány je potřeba zůstat v dobrém.

Vztahy bohatých a chudých se vzájemně proplétají. Bohatí obyvatelé, aby byli váženi, veřejně obdarovávají méně majetné děti. Žádná laskavost není zadarmo a sedláci si ji při sezónních pracích vyberou. Dary tak chudí několikrát nadpracují. Přijmout takový dar znamená závazek do budoucna.

3.1.2. Ženské postavy

Celkově z jeho povídek vycházejí v lepším světle ženské postavy, kterých si váží pro jejich oddanost k rodině. Předobrazem těchto postav byla pravděpodobně jeho vlastní maminka. V příspěvcích o Uhrově životě se dočítáme, že jeho vztah s otcem byl složitý. Otec byl na rodinu přísný, a Uher pochopení nalézal spíše u matky. V dílech se tak mnohokrát objevují ženské postavy, které jsou poslušné svému nevrlému muži, ale zároveň laskavé na děti. Průbojně se projevují jen ojedinele. „*Tetičce Frantěně kázal o práci a dal jí úkol jako storukému. Díval jsem se, co k tomu odpoví, ale ona byla jaksí spokojená, příkrčená ke stěně. Litoval jsem ji a nenáviděl. Myslel jsem, že by měla vykřiknouti. Ale nevykřikla. Někdy jala se za mne orodovati, omlouvala mne pro mnou mladost.*“⁴⁶

Upozorňuje na celoživotní těžkou práci nižších vrstev, která je o to více znát právě na ženských postavách: „*Matka naproti tomu byla dosti hubená, jako zmořená, zestárlá prací a starostmi. Musím říci, že matka, ačkoliv byla o několik let mladší nežli otec, zdála se mnohem starší.*“⁴⁷

⁴⁴ UHER, Josef. *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 598.

⁴⁵ UHER, Josef. *Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza*. Brno: Blok, 1973, s. 45.

⁴⁶ UHER, Josef. *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 169.

⁴⁷ Tamtéž, s. 225.

3.1.3. Veřejné mínění

Lidé si všímají toho, co se kolem nich děje. Jestliže se někdo prohřeší, tak nezapomínají, zvláště pokud dotyčný vlastní vinou přišel o výsadní postavení. Následuje odsouzení společnosti, to už nelze vzít zpět. „*Po druhé si sklouzl – Bůh ti odpust’ – lidé že neodpustí. Mluví, jako by nůžkama stříhal, štiplavého koření přidávají a rýpají se loktem. Pokosmo dívají se a řečkují, jako by na nebi znamení viděli.*“⁴⁸ Lidé jsou uctíví k půdě a k tomu, co jim bylo odkázáno. Ten, kdo se nechá o majetek připravit je posměchem ostatních, zároveň si však nese ostudu i v sobě samém.

„*Já jsem hrouda, kterouž jsi propil!*“

„*My jsme hroudy, kteréž jsi propil!*“ krčí a cupají ostatní. (...)

„*Zhanobil jsi nás, dědictví otců jsi zneuctil – a za to smrt!*“⁴⁹

Podobně, pokud někdo nesplní závazky a sliby, už příště nemusí najít práci. „*Slíbíš, uvěří ti, a ty - v půli práci necháš být a utečeš. Je to po dobrém? A vyvedeš jednou, a už práh nepřekročíš. Aha! – ptáčka si lidé pamatují.*“⁵⁰

Když se jednou někomu něco přihodí, tak se s ním příhoda či potupa nese po celý život. Vždy se najde někdo, kdo připomene, i když ne třeba ze zlého úmyslu. Letití známí se setkají a jeden vítá druhého slovy: „*Jsi to ty Frantine? Kde jsi se tu vzal, ty starý zloději...!*“⁵¹ Frantina se však slova dotknou, protože už od mládí se s ním nese příhoda, kdy byl přichycen na sousedově dvoře. O to hůř snáší slova od známého, který tam byl tehdy s ním, ale na něj nepřišli.

Obrovským problémem života na vesnici pro jedince je, jestliže se rozkřikne, že se provinil proti morálce nebo dobrým mravům, na kterých se zakládalo. V takovém případě čekala dotyčného hanba. V povídce *Loučení, loučení (1901)* vyžene otec dceru z domu, ta poté kvůli ostudě spáchá sebevraždu. „*Nanča na minut hodine musela z domu a na dědině ju Buček bíl, až se mu válela pod nohama a proboha prosila, až mu ju vetrhle. Nynčí hi bele světlo před lidima a tak co hudělalo milý děvče z hanbe. Ze třech pakýlků sírek, Pánbu ví sám, jak se k ním dostala, zeškrabala ten prášek, co je na hlavičkách a to snědla. Tém se měla snad votrávit.*“⁵²

⁴⁸ UHER, Josef. *Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza*. Brno: Blok, 1973, s. 44.

⁴⁹ UHER, Josef. *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 427.

⁵⁰ UHER, Josef. *Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza*. Brno: Blok, 1973, s. 47.

⁵¹ UHER, Josef. *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 435.

⁵² UHER, Josef a Miloslav HÝSEK, ed. *Literární pozůstalost Josefa Uhra I*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1910, s. 68.

3.1.4. Náboženství a lidé

Náboženství bylo s lidmi, zvláště pak na vesnici, úzce spjato. Uher se tak ve svých pracích několikrát odkazuje na citáty z Bible, svaté nebo církevní slavnosti. Zároveň však vnímá víru jen jako stereotyp, který mezi lidmi přetrvává. Lidé se prezentují jako věřící, hlásají náboženské myšlenky, ale chovají se jinak. Zvláště pak bohatí, ti si mohou dovolit hřešit daleko více, protože se ze svých zlých skutků vykoupí.

Svět také dospěl k vývoji, kdy se lidé už d'ábla ani Boha nebojí, když se řekne „Bůh tě potrestá“, jsou to jen prázdná slova, nad kterými se dotýčný nezamyslí. V *Mrzáku* (1902) se poukazuje i na nevychované děti, které nemají nikoho v úctě: „*Otce se nebojí, ani školy ani Boha!*“⁵³

Ale u víry zůstávají, neopouštějí ji a v závěru života a v nesnázích se Boha dovolávají. Autor tak mnohdy přechází do roviny: „A Bůh toto dovolí?“ „*Vy d'áblí, černá holoto! Je to možno?! Zadíva se ted' na svatou Trojici, malovanou na skle. Je to možno? Je to dovoleno? Zda-li to připouští nebe?*“ *Obrázek nehybně visí, beze slova, bez poznámky.*“⁵⁴

Víra jim však dává naději, že jejich pozemská poslušnost bude jednou doceněna. Proto se nezmáhají k odporu, pokračují ve stejném stylu života. Sami konat nic nemusí. Omlouvají svou pasivitu, protože Bůh to za ně jednou všechno vyřeší.

3.1.5. Lidé odkázaní na pomoc druhých

Josef Uher se zabývá lidmi, kteří se vyskytují ve společnosti, ale ostatní je přehlížejí a raději se jimi blíže nezabývají. Jsou sice součástí komunity, v ní jsou však z nutnosti trpěni. K žebrákům a tulákům se přiřazuje skupina lidí určitým způsobem znevýhodněných. Ukazuje, že tito lidé byli posměchem celé komunity a jednalo se s nimi jako s méně cennými. V povídce *Mrzák* hlavní hrdina přišel o své nohy a je vrácen do své domovské obce, která má povinnost se o něj postarat. Děti, jenž jsou zrcadlem dospělých na něj útočí slovy: „*Jobši, Jobši, zase si hladný? A kdes nechal boty? Propil jsi je, pravda?*“⁵⁵ Pro dospělé je přítěží, dávají mu to najevo, oproti dětem ne však přímým kontaktem. Jobeš za oknem slýchává: „*Nerůda, nerůdná, jak dlouho ještě bude ostouzet? Jak dlouho cucat? Zavšivenec! Nohy nemá a přece leze! Do kdy? Kýž ho čert odnese!*“⁵⁶

⁵³ UHER, Josef a Miloslav HÝSEK, ed. *Literární pozůstalost Josefa Uhra I.* Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1910, s. 90.

⁵⁴ Tamtéž, s. 79.

⁵⁵ Tamtéž, s. 90.

⁵⁶ Tamtéž, s. 92.

Tito lidé jsou na druhém místě, nemůžou si nic dovolovat, protože ostatní musí pracovat, aby je z toho mohli živit. Je poníženy, ale díky lidem neumře hladu. „Do ramen strčil hlavu a mlčel. Vrátit sousto? Óh, óh! Co by mu řekli? Hlele! Jaké panstvo! – nechutná? – áa, my sami jinak se nečasujem. A řádní jsme lidé. Do úpadku dře me – a tuhle ... lenoší.“⁵⁷

Čtenáři je podaná první část příběhu, kde Mrzák vystupuje jako nespravedlivě ponižovaný. Zamyšlení je pak možné v druhé části, kdy se odkrývá, že tento Mrzák byl dříve zloděj, několikrát trestaný. Nepřízpůsobil se, lidem škodil, a teď jim ho vrátili, aby se starali. A oni sice se sebezapřením, ale nenechají ho umřít.

Jiná situace nastává v povídce *Po západu slunce* (1902), kde se zmiňuje vztah ne k cizímu postiženému, ale k členovi rodiny. Hrdinou prózy je němý muž, jehož jméno je Ignác, zkráceně Nácek, ale říkají mu *Němák*. Němák je sourozenec bohatého hospodáře, ten se k němu však chová daleko hůř než k dobytku. Raději udře bratra, než aby ztahal koně. Tento člověk pracuje, zastává povinnosti, jediné čím se liší, je, že je hluchý a nemluví. Tento rozdíl však není tolerován. I když pro hospodáře pracuje, stejně ho vnímá jen jako závazek, který musí do smrti živit. Lidé na vesnici vědí, co se na statku děje, pomyslí si, naznačí, ale nekonají, protože si nechtějí znepřátelit starostu. Procházející švec v rámci hovoru se starostou prohodí:

„Co němák? Sedí venku jako bez vlády a posmrkuje.“

„Je v něm čert!“ odpovídá starosta – „což ho neznáte?“

„Nebo ve vás?“ pomyslí švec u sebe, ale nahlas jakoby zlata ukrajoval, směje se v zubech a povídá: „Hm – čerta třeba vytloukat – vymítat, pane starosto! I Pán Bůh vymítal čerty – jenže on slovem a lidi sochozem. Myslím, že už dostal svůj díl?“

– „A tak“ – starosta zívne ze široka, dávaje na srozuměnou, že je mu protivno o tom mluvit.

„A tak, dobrou noc!“ poroučí se Martinek!⁵⁸

⁵⁷ UHER, Josef a Miloslav HÝSEK, ed. *Literární pozůstalost Josefa Uhra I*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelů na Moravě, 1910, s. 93.

⁵⁸ Tamtéž, s. 74-75.

3.2. Dětství a dospívání

Uhrova tvorba je do jisté míry odrazem jeho života, proto i jeho postavy procházejí životními etapami, které logicky začínají v dětství. Jelikož Uher nikdy nezestárl a začal tvořit v mladých letech, čerpal z nedávných zkušeností. Z jeho postřehů jsou patrné úvahy o tom, že jeden může bez vlastního přičinění získat vše a druhému není osud už od narození příznivě nakloněn a musí se s tím vyrovnat. V podání dětských, nevinných hrdinů působí jeho myšlenky více na city čtenáře. Autor také zaznamenává vývoj osobnosti.

V prvních letech života jsou Uhrovy dětské postavy naivní a schopny rozdávat lásku všem živým tvorům. Malé děti nevidí rozdíl mezi chudákem a pánem. Člověka si oblíbí na základě charakteru a sympatií. Jejich náklonnost je na rozdíl od dospělých upřímná. V povídce *Uzda (1904)* se má bytná na pozoru před svých chudým nájemníkem, její děti si ho však oblíbí. Nevadí jim jeho původ, mají ho rádi pro jeho čisté srdce, a protože si s nimi hraje. Student si dovede této přízně vážít, protože je opravdová: „*Pravím vám, nemiloval-li mne v mém životě nikdo, tož děti mne milovaly. A na tu lásku rád vzpomínám.*“⁵⁹ Oproti tomu mladý student už více nahlédl do skutečného života a ví, jak z něho čerpat výhody, i za předpokladu vlastního ponížení. Jeho spolubydlící není skutečný přítel, ale zdržuje se v jeho přízni a posluhuje mu, za to dostává peníze, psací potřeby nebo lístek do divadla. Jejich přátelství však není upřímné.

Hlavním hrdinou povídky *Ledajaký člověk (1904)* je tulák Gusta. Čtenář neví nic o jeho minulosti ani skutečích. Jediné co autor prozradí, že je sedlákův vyhnaný nemanželský syn. V této okolnosti je podána jediná příčina jeho osudu, ke kterému nepřišel vlastní vinnou. Uher si také pohrává s pro něj vlastní ironií. Když Gusta přichází do vesnice, říká: „*Krásný je domov můj! (...) Jdu na svátky...!*“⁶⁰ I když žebrák žádný domov nemá a už vůbec není vítaný. Tulák Gusta působí v kontrastu se svým malým bratříčkem Ládíčkem. Oba mají stejného otce, měli by mít stejná práva, ale není to tak. Jeden je milován a druhý zatracen. Hošík si povídá s tulákem a nechápe, proč by ho tatínek vyhnal, kdyby ho na dvoře zahlédl. Zcela rozumně a přirozeně uvažuje: „*Ty...? A proč nejsi u nás, když jsi náš? (...) Tatínek tě nevyžene! (...) Není tatínek tak zlý.*“⁶¹ Jeho dětská dušička, ještě nepochopila svět dospělých.

Štěpa z povídky *Ťa (1904)* měl krásné, radostné dětství, chodil do školy. Ale matka byla nevěrná otci, ten od rodiny odešel, a i matka musela své děti opustit, protože šla za prací. Náhle

⁵⁹ UHER, Josef. *Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza*. Brno: Blok, 1973, s. 124.

⁶⁰ Tamtéž, s. 34.

⁶¹ Tamtéž, s. 38-39.

se mu změnil život a jeho naděje zmizely. Celý život bude trestán za provinění rodičů. Do školy přestal chodit, musí pomáhat v hospodářství strýce a tety, kteří se k němu nechovají hezky.

Během života se děti učí od svého okolí a přejímají předsudky a názory svých blízkých dospělých. Někdy si ještě nejsou vědomy, proč mají právě tak jednat. Jako například venkovský hošík, kterému otec poručil, aby hlídal políčko s mrkví, než starý žebrák opustí vesnici. „*Tatínek mně poručil. My támhle máme kousek mrkve. Dávám pozor, aby nekradli!*“⁶² Tento malý chlapec tak přebírá zažitá předsudky dospělých. Ve spojení se starým a laskavým šumařem jeho slova zamrzí. Stařeček se však nezlobí na malého chlapce a slíbí mu, že odejde, aby malý mohl domů k obědu. Ve svém nitru však pociťuje obrovské trapno.

V pozdějších letech už děti plně vyrůstají dle obrazu svých rodičů a vnímají rozdíly mezi sebou. V *Zadní lavici* (1905) vystupuje dívka z chudé rodiny, která se těší do školy, ale tam brzy pozná ostráči svých spolužáků. V povídce *Ještě jedna vzpomínka na mládí* (1903) je dotazena myšlenka rozdělení nové generace. Nejenže samy děti vnímají určité odlišnosti, ale přejímají určité znaky chování po generaci otců. Stejně tak jak jsou otcové rozdělení, tak se rozdělují i jejich děti. Děti si původně nic neudělaly, ale s rozdělením přirozeně přijaly nesváry.

„*Byl chlapec, nad nímž dnes se u nás paměť zavřela, jako se zavírá vždy nad předměty nedůležitými.*“⁶³ Těmito slovy začíná próza *O chlapci* (1903). Vavřín byl nadanější než děti mlynářů, ale nebylo mu přáno prostředí, do kterého se narodil. Jeho spolužáci z bohatých rodin mají plány na studia, Vavřín však nemá žádnou budoucnost. Zde jeho studia skončila. Oproti dívence ze *Zadní lavice* ho spolužáci neodstrkují a dělí se s ním o jídlo či oblečení. Vavřín je již obeznámen s pořádky, a tak kluky nechává vyhrát. „*Či chleba jíš, toho píseň zpívej!*“⁶⁴ Zároveň má pořád sny o studiích a jiném životě, ale otec je proti, je zastáncem daných pořádků a ty nehodlá měnit. „*Jeden panuje, druhý slouží – to je boží zákon. Máš to ve světě jako kolečka v hodinách: jeden je zapnutý do druhého. Jedno kolečko vypadne a je po hodinách.*“⁶⁵ Otcův argument je prostý, každý má své místo, toho se má držet a poctivá práce nikomu neublíží. Otec brzdí svého syna v možnostech, autor mu dává do úst pádné důvody a mladý, světa neznalý jedinec jim nemůže odporovat. Proto vychází ze sporu otec jako vítěz, protože čerpá z dlouholetých zkušeností. Otcovi nevadí druh jeho práce, ale opovrhování ostatních a prorokuje, že jednou se hodnoty změní. „*Jedenkráté, až bude na dlani země vždy deset studovaných a jenom jeden,*

⁶² UHER, Josef. *Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza*. Brno: Blok, 1973, s. 122.

⁶³ UHER, Josef a Miloslav HÝSEK, ed. *Literární pozůstalost Josefa Uhra I*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelů na Moravě, 1910, s. 118.

⁶⁴ Tamtéž, s. 121.

⁶⁵ Tamtéž, s. 125.

kterýž koná práci ruční, bude tato postavena nejen na roveň všelikému vědění a umění, ale bude postavena nad ně, bude hýčkaná a mazlena a přelácena.“⁶⁶

Nejvíce se domáhá změny a je schopna vyjádřit odpor dospívající generace. Dospívající člověk se chce postavit svému osudu, má potřebu jednat dle rozhodnutí svého nitra. Snaží se vzepřít nespravedlnosti, ale je brzděn a uzemňován svým okolím. Mladí se dostávají do konfliktu se svými rodiči, kterým vyčítají nečinnost.

Dívka z prózy *Proklatí (1907)* se odmítá podřizovat hrubému chování sedláka, který útočí na lidi i zvířata. Svého psa nechá zadávit kočku.

„I nás jednou zadáví!“ ...

„Nekřič, nekřič!“ napomenula matka. „Mohl by slyšet!“ ...

„Ať slyší ... Chci, aby slyšel! My musíme křičet a ne mlčet! My musíme se bránit a ne trpět!“

„Ubožačko – kdo ti to řekl? Nebo zlý duch tě posedl? Ještě nás svým křikem vyženeš!“

*„Vždyť vy se sami ponižujete a vyháníte. Vy se před každým k zemi krčíte, dobrovolně se poddáváte, a kdo chce, ten vás trestá!“*⁶⁷ Sedlák v povídce však představuje obrovské zlo. Svě nájemníky vyhodí, i když se mu postavit nedokáže. Odpor i pasivita mají stejný následek, protože se sedlák baví tím, že škodí ostatním. Zároveň je zde patrný malý náznak toho, že spravedlnost se přece jen někdy ukáže, protože sedlák utrpí těžké zranění.

Mladý jedinec vyčítá svým rodičům jejich životní styl a sám chce žít jinak. V takovýchto povídkách vystupuje společně s „moudřejším starcem“, otcem, který se nevznáší ve snách jako mladý člověk, ale za svůj život pochopil podstatu světa a co je skutečně důležité pro obstojné přežití. Mladík v povídce *Hadřík (1903)* kritizuje nepořádek a neúctnlé prostředí u rodičů, je už zvyklý na jiné a povyšuje se nad nimi. Jeho myšlenky jsou plny touhy po cestování a poznávání. Otcovi jeho slova ubližují a řekne mu, proč se tedy vracel, když se mu tak hnusí. Je drzý a panovačný, protože hledá ponožku, kterou dostal od své milé. Byla roztrhlá a matka ji využila, aby s ní zašila sukni malé dcerce. Mladík si to však bere osobně, pro něj měla symbolickou hodnotu a nezajímá ho praktické využití. Matka s pláčem hadřík odpáře. Mladík postupně začíná chápat, co způsobil a hadřík, jenž nosí u sebe je pro něj otázkou svědomí.

V povídce *O spisovateli (1903)* je mladý spisovatel zcela nepochopen svým otcem a vnímá to jako obrovskou křivdu. Mladý člověk je okouzlen a chce psát jen pro potřebu,

⁶⁶ UHER, Josef a Miloslav HÝSEK, ed. *Literární pozůstalost Josefa Uhra I.* Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1910, s. 127.

⁶⁷ UHER, Josef. *Dílo.* Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 541-542.

ze šlechtného úmyslu. Jeho otec mu vysvětluje, že obyčejný lid nemá na čtení čas, a pokud tvoří pro čest a pro slávu, tak se mu nejedná o uznání maličkých lidí, ale pánů. I když si spisovatel myslí, že otec nechápe jeho práci, otec si je vědom času, který nad psaním stráví. Ale upozorňuje ho, že představami ničeho nedosáhne, protože svět je nastaven jinak a lidé si váží jen toho, kdo má peníze. „*Jsi-li hrbatý, jedině penězi světu namluvíš, že jsi rovný jako svíčka, a jestliže jsi tupým na rozum, za peníze opatříš si rozumu dostatek. Neboť dávno jest povědomo, že chudoba činí z člověka osla a peníze z osla člověka.*“⁶⁸

3.3. Smrt

Josef Uher se ve své tvorbě věnuje všemu, co může jedince na světě potkat. Proto je u něj také hojně zastoupeno téma smrti a lidské existence, protože i to k životu patří. Zároveň si pohrává se svým osudem a nemocí. Jeho hrdiny nejednou postihne stejná choroba, která je symbolizována kapkami krve na kapesníku. Záleží také v jakém období a zdravotním stavu dané dílo vzniklo. Během pobytu na jihu byl autor pln naděje a touhy po životě. Stejně tak jeho hrdinové, léčí se, tančí a doufají v další život. Zároveň ukazuje, že lidé v problémech jsou si mnohem bližší. Dříve cizí lidé si dnes plánují společné návštěvy a setkání. Tvorba z této doby se nese v optimistickém duchu. „*Nuže, my všichni zapomínáme na smrt. Terrano je čerstvě nalito. Šumí v číškách, jak by větrík z něho sažil. Nad hlavami drobné klece s kanárky. Několik kroků před námi molo, kde se říká ‚sbohem‘ za odjíždějícími parníky. A děti rybářů zdravé a dychtivé oprahlé sluncem, stojí dokola a prohlížejí si nás, bledé lidi. Jedno hraje na malou harmoničku, klouzající mezi rty sem a tam. Rvavé tóny, a přece i ony míří přímo k srdci.*“⁶⁹

V horších obdobích si stěžuje na svá omezení a bolesti. Téma smrti se u něj objevuje čím dál častěji. „*Jako jeptiška v černém, studeném klášteře, tak sedí můj drahý mozek bez hnutí, bez barvičky, bez života, a už se domnívám, že za nějakou chvíli bude se s ním dít chemický proces.*“⁷⁰

3.3.1. Představa o posmrtném životě

Uher byl výborný pozorovatel lidských osudů. Vypravěč s ironií přihlíží setkání dvou starců, jeden je honosný pán a druhý žebrák. I když si to sami neuvědomují, jsou na tom úplně stejně. Jejich život se chýlí ke konci. Pozorovatel si pohrává s myšlenkou, jaké bude dalších

⁶⁸ UHER, Josef. *Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza*. Brno: Blok, 1973, s. 67.

⁶⁹ UHER, Josef. *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 583.

⁷⁰ Tamtéž, s. 666.

jejich setkání, zda i potom bude jeden po druhém žádat almužnu. Vysmívá se situaci, že teď se jeden před druhým sklání. „*Díval jsem se za nimi a viděl jsem bílou osobu míhati se v patách jednomu i druhému. Bílou osobu, kteráž vyslechla komedii setkání a tuze se tomu smála. A když zmizeli z očí, objevili se rázem ještě v mých myšlenkách. Objevili se na půdě nezorané, nedoknuté na věky věkův. A dovoliv jsem si takovou otázku, kterouž jest těžko zodpověděti: Jaké tam bude jejich setkání?*“⁷¹

Sám autor si pohrává s myšlenkou vlastní smrti, v básni v próze *Hřbitov (1908)* vylíčil, jaké to bude, až bude ležet v hrobě. „*Mušky přilétají a bzučí mně ukolébavku: Spi, spi, spi! Tráva nade mnou lehce vlní.*“⁷²

V poslední vydané básni *Do Grónska (1908)*, právě Grónsko představuje onen svět, do kterého se již brzy vydá. Svět, který je zbaven všech špatností světa pozemského. „*V Grónsku je krásně. / Je tam bílý led a modrý vzduch. /Není tam hotelů s draperiemi/ Není cihelen. Obchodů se zbožím galanterním. / Není jedů ani léků. Residencí ni bordelů. / V Grónsku je krásně.*“⁷³

3.3.2. Vykoupení

Uhrovi tuláci a znevýhodnění vnímají smrt jako vykoupení ze svého trudného osudu, nemohou se dočkat toho, až jim bude lépe. *Mrzák (1902)* už nechce snášet ponižování, ale sám nemá sílu a prostředky, aby se zabil. Lidé si jeho smrt přejí, ale neodvážejí se ho zabít. Až zemře, všem se uleví. Starý šumař znechucený společností v povídce *Kdyby tu šel mistr z Nazareta (1904)*, se upíná k myšlence, že jednou se mu ulehčí. „*A snil, jaký dále bude život na novém světě. Bůh Otec, Bůh Syn – andělé ... Tam nebude potřebovati kolovrátku*“⁷⁴

Senc z prózy *Odpočinek (1906)* je pracovitý člověk, práci upřednostňuje i před vlastním zdravím. Trápí ho bolest nohy, když ho neschopného chůze přinášejí domů, jeho rodina reaguje z praktického hlediska.

„*Ach, Kriste Ježíši, takhle jej vedete domů spraveného?! Ach, Kriste Spasiteli, takhle ty jdeš domů?!*“ křičela Sencova žena, jak je viděla přicházeti.

„*Neplač, vždyť ještě neumírám!*“ těšil ji Senc.

⁷¹ UHER, Josef. *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 562-563.

⁷² Tamtéž, s. 596.

⁷³ UHER, Josef a Miloslav HÝSEK, ed. *Literární pozůstalost Josefa Uhra II*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1913, s. 20.

⁷⁴ UHER, Josef. *Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza*. Brno: Blok, 1973, s. 122.

„Ještě neumíráš, ale což je to něco lepšího než smrt, když se nemůžeš postavit na nohy?“⁷⁵ Rodinní příslušníci jsou zproštěni citového pouta, na Sencův stav nepřichází empatická reakce. Jako nemohoucí by byl pro ně přítěží, a když se nedokáže sám o sebe postarat, ztrácí svou hodnotu. Stejně tak i pro něj nemá takový život smysl. Odpočinek, který má význam oddechu či volného času, je v tomto příběhu vnímán jako poslední odpočinek nebo doživotní upoutání nemocného na lůžko. To je ten jediný odpočinek, který získal jako odměnu, za svou celoživotní dřinu.

V povídce *Bouda (1907)* všichni čekají na smrt nedávno narozeného dítěte, protože jemu by svět v bídě stejně nepřinesl nic dobrého. Lépe bude i jeho rodičům, protože dítě je vnímáno jako jediné pouto mezi nimi. Mladá matka se vrátí do služby. Otec bude užívat svobody, život v manželství ho ničí a omezuje jeho touhy. Stane se tulákem, protože jen tehdy bude opravdu nezávislý. „Když umře, bude mu, jak by je do peří položiv. Nezví ničeho. Tedy nebude žít tak jako tak. Bude se jen pořád připravovat na smrt. A když by vyrostlo, bude ji samo volat.“⁷⁶

3.3.3. Pomsta

Pohádkově vyznívá příběh o zbožném a pracovitém starci z *Povídky o větru (1903)*. Celý život poctivě pracuje, zestárne a ptá se, kdo ho bude teď živit? Kdo se o něj postará? Lidé nedocenili jeho dřívější skutky, ale Bůh na něj nezapomněl. Po smrti se stane větrem a může vykonat pomstu nad bezbožným městem. Jako člověk byl slabý, ale teď je o to silnější.

„V hlubině svět se zachvěl. Soud boží přiblížil se. Vítr, do něhož vtělena síla rozhněvaného Boha a vzpomínka na utrpení lidské, započal dílo pomsty!“⁷⁷

Další hrdinové, kterým se nedostává spravedlnosti na světě pozemském, mají naději, že jejich křivdy budou jednou napraveny. V povídce *Ledajaký člověk (1904)* se tulák Gusta neponižuje před svým otcem, který ho nechce. Upíná se na to, že jednou bude za vše potrestán. „Můj otec, jenž nechce býti mým otcem. Jednou budeš! Až tamhle ... tamhle za tím modrem! Tam se všichni vypořádáme. Sejdou se matky a otcové ... před Hospodinem!“⁷⁸

⁷⁵ UHER, Josef a Miloslav HÝSEK, ed. *Literární pozůstalost Josefa Uhra I*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1910, s. 243.

⁷⁶ UHER, Josef: *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 513.

⁷⁷ UHER, Josef a Miloslav HÝSEK, ed. *Literární pozůstalost Josefa Uhra I*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1910, s. 113.

⁷⁸ UHER, Josef. *Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza*. Brno: Blok, 1973, s. 36.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na spisovatele Josefa Uhra, jeho život a tvorbu. Práce Josefa Uhra jsou většinou velmi krátké a podobají se krajinnému obrazu, který však není namalován, ale zapsán. Autor nemá žádné zábrany, stejným stylem píše o pasení krávy i umírajícím starci, kterému vyčítá závist mladším a zdravým. Jeho snaha je zdokumentovat vše, co vychází ze života. Zaznamenává jedince v jednotlivých životních etapách, kde čerpá i z vlastních prožitků. Od nevinného dětského chápání světa, přes neshody se starší generací se jeho hrdinové přizpůsobí a zařadí mezi sobě rovné nebo zvolí tulácký život. Jelikož Uher nikdy nezestárl, ani jeho postavy naplno nepřekonalu pomyslnou hranici mládí. Svou tvorbou podává informace o struktuře podhorácké vesnice. Ve vesnici se nachází bohatý statkář, několik chalupníků, lidé, kteří se nechávají najímat na práci u místních nebo dochází do nedalekých továren. Zároveň se dědina musí postarat o opuštěné děti, místního „chudáka“ a čas od času do ní zavítají potulní žebráci.

Část své práce jsem věnovala výkladu konkrétních motivů a témat prostupujících jeho dílem. Jednalo se o témata ze všedního dne lidí, těch, kteří si zájem zbytku společnosti zasloužili jen zřídka. Sama jsem chtěla poukázat i na jinou stránku Uhrova díla, tu, která bývala dříve upozadována. Jednalo se například o autorovy náboženské představy a jeho vztah k víře. Přístup lidu k víře podrobil kritice, ale od vlastních náboženských myšlenek se úplně neodpoutal.

Uhrovy krátké, trochu i nedořečené příběhy už nemohou dnešního čtenáře zaujmout, protože jsou úzce spjaty s dobou, ve které vznikly. Zároveň nenabízejí zajímavou pointu a nepřinášejí hlubší literární prožitek, jen krátce upozorní na smutný osud jedinců. Mohou však posloužit jako připomenutí života, možností a úvah jedné generace lidí, ze které sám Josef Uher pocházel.

Za studijní literaturu jsem zvolila dobový i pozdější tisk, kritiky, vzpomínky přátel i Uhrova učitele. Nejvíce jsem čerpala z prací Miloslava Hýska, který věnoval studiu Uhrova díla značnou část života.

SEZNAM PRIMÁRNÍ A SEKUNDÁRNÍ LITERATURY

- Denní zprávy: Spisovatelé a výtvarníci moravští. *Moravská Orlice*. Brno: 1906, roč. 44, č. 1, s. 2. ISSN 1803-117X.
- DOKOUPIL, Blahoslav. Básník bídy, hořkosti a vzdoru. *Česká literatura*. Praha: Nakladatelství československé akademie, 1979, roč. 27, č. 6, s. 513-521. ISSN 0009-0468.
- DRTIL, Artuš. Josef Uher, kritický medaillon. In: *Výbor z prací*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské Přehled, 1913, s. 170-172.
- DÝMA, Josef. Martyrium Josefa Uhra, z jeho korespondence. *Pozor*. Olomouc: B. Knechtl, 1909, roč. 16, č. 20, s. 1-2.
- DÝMA, Josef. Martyrium Josefa Uhra, z jeho korespondence. *Pozor*. Olomouc: B. Knechtl, 30. 1. 1909, roč. 16, č. 21, s. 1-2.
- HOMOLOVÁ, Květa a kol. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel. 1982.
- HORÁK, Jos. A. Vzpomínka na Uhra z dob dřívějších. *Moravská Orlice*. Brno: 1908, roč. 46, č. 293, s. 5. ISSN 1803-117X.
- HRABÁK, Josef. Nad prózou Josefa Uhra. *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 1950, roč. 69, č. 3-4, s. 283-299. ISSN 0323-052X.
- HRABÁK, Josef. Nad prózou Josefa Uhra. In: *Šest studií o nové české literatuře*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 45-87.
- HÝSEK, Miloslav. Josef Uher. In: UHER, Josef a Miloslav HÝSEK, ed. *Literární pozůstalost Josefa Uhra I*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1910, s. 1-21.
- HÝSEK, Miloslav. Několik slov o Josefu Uhrovi. In: UHER, Josef a Miloslav HÝSEK. *O lidech kočovných, výbor z díla Josefa Uhra*. Praha: Družstevní práce, 1940, s. 359-364.
- HÝSEK, Miloslav. Nekrolog Josefa Uhra. *Lumír*. Praha: J. Otto, 1908, roč. 37, č. 3, s. 143-144. ISSN 1212-0243.
- HÝSEK, Miloslav. Pět milostných dopisů Jos. Uhra. *Lumír*. Praha: J. Otto, 1927, roč. 54, č. 7, s. 349- 358. ISSN 1212-0243.
- HÝSEK, Miloslav. Písemnictví, Knihy moravských autorů. *Přehled*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1905, roč. 4, č. 12, s. 219-220.
- HÝSEK, Miloslav. Poznámka vydavatelova. In: UHER, Josef. *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 707-731.

- JELÍNEK, Hanuš. J. Uher. Kapitoly o lidech kočovných a jiná prósa. *Lumír*. Praha: J. Otto, 1906, roč. 34, č. 6, s. 293. ISSN 1212-0243.
- JEŘÁBEK, V. K. Poslední setkání. *Moravská Orlice*. Brno: 1908, roč. 46, č. 293, s. 6. ISSN 1803-117X.
- KLÍMA, K. Z. Básník silnice. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo lidové strany, 2. 3. 1906, roč. 14, č. 60, večerní vydání, s. 1-2. ISSN 1802-6265.
- KLÍMA, K. Z. O Josefu Uhrovi. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany. 1941, roč. 49, č. 98, s. 1-2. ISSN 1802-6265.
- KONEČNÝ, Michal. Ediční poznámka. In: UHER, Josef. *Neslyšet hodiny znět*. Tišnov: Sursum, 2008, s. 83-91. ISBN 978-80-7323-171-2.
- Literatura, Knihy moravských autorů. *Moravská Orlice*. Brno: 1905, roč. 43, č. 192, s. 6. ISSN 1803-117X.
- NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až do politického*. Olomouc: R. Promberger, 1922.
- NOVÁK, Arne. Z nové české prósy. Josef Uher, Dětství a jiné povídky. *Přehled*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, roč. 7, č. 44, s. 763-764.
- POLÁK, Karel. O vypravěčské próze Josefa Uhra. In: UHER, Josef. *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 7-32.
- Předsmrtné listy Josefa Uhra Fr. Pečínkovi. *Lidové noviny, Literární neděle*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 1942, roč. 50, č. 248. ISSN 1802-6265.
- Předsmrtné listy Josefa Uhra Fr. Pečínkovi II. *Lidové noviny, Literární neděle*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 1942, roč. 50, č. 261. ISSN 1802-6265.
- SKUTIL, Jan. *Třicet čtyři listů Josefa Uhra z let 1900-1908*. Adamov: Historicko-vlastivědný kroužek závodního klubu ROH Adamovských strojírů, 1968.
- SOKOL, Karel Elgart. Nedokončený obraz. Vzpomínka na J. Uhra. *Moravsko-slezská revue*. Moravská Ostrava: Vydavatelské družstvo Moravsko-slezské revue, 1908-1909, roč. 5, č. 3, s. 89-92. ISSN 1803-7305.
- SOUKAL, Josef. *Ze života Jos. Uhra*. Brno: Brumovský, 1910.
- ŠAJTAR, Drahomír. Poznámka bibliografická a ediční. In: UHER, Josef: *Má cesta*. Tišnov: Sursum, 2001, s. 74-77. ISBN 80-85799-92-6.
- ŠALDA, František Xaver. Josef Uher. In: *Kritické projevy 7 1908/1909*. Praha: Československý spisovatel, 1953, s. 228-229.

ŠŤASTNÝ, Bohumil. Z dopisů Josefa Uhra. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany. 1927, roč. 35, č. 621, s. 1-2. ISSN 1802-6265.

ŠŤASTNÝ, Bohumil. Z dopisů Josefa Uhra. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany. 1927, roč. 35, č. 616, s. 1. ISSN 1802-6265.

UHER, Josef. *Dílo*. Praha: Československý spisovatel, 1954.

UHER, Josef. *Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza*. Brno: Blok, 1973.

UHER, Josef a Miloslav HÝSEK, ed. *Literární pozůstalost Josefa Uhra I*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1910.

UHER, Josef a Miloslav HÝSEK, ed. *Literární pozůstalost Josefa Uhra II*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1913.

V.O. Josef Uher, Má cesta. *Přehled*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1907, roč. 5, č. 27, s. 501.

WEIMANN, J. M. Kapitola o jednom listě J. U. *Universitas, revue univerzity J. E. Purkyně*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1980, roč. 13, č. 6, s. 51-57. ISSN 1211-3384.

ZÁVODSKÝ, Artur. Korespondence Josefa Uhra s K. E. Sokolem. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada D*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1959, č. 6, s. 58-77.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Blanka Kalvodová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubiček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Spisovatel Josef Uher (1880-1908)
Název v angličtině:	The Writer Josef Uher (1880-1908)
Anotace práce:	Tato bakalářská práce se věnuje spisovateli Josefu Uhrovi. Jednotlivé části se zaměřují na jeho život, tvorbu a analýzu a interpretaci vybraných motivů a témat v jeho díle. Část je věnována také literárně historickému zhodnocení spisovatelova díla.
Klíčová slova:	Josef Uher, próza, Tišnovsko, vesnická společnost, chudoba, smrt
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis deals with writer Josef Uher. Individual parts of the thesis focus on his life, literary work and analysis and interpretation of selected motives and themes in his work. The part is also devoted to the literary-historical evaluation of the writer's work.
Klíčová slova v angličtině:	Josef Uher, prose, Tišnovsko, society of village, poverty, death
Přílohy vázané v práci:	Bez přílohy
Rozsah práce:	33 stran
Jazyk práce:	Čeština